

УДК 629.7.378

Москаленко О. І., Демченко І. В.

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ІНОЗЕМНИХ АВІАФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розкрито проблему формування мотивації майбутніх іноземних авіафахівців до професійної комунікації. Досліджено, що 70–80 % трудової діяльності авіафахівців становить саме комунікація, яка вимагає, своєю чергою, високого рівня сформованості мотивації до професійної комунікації, що становить одне з ключових понять у професійній підготовці іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі. Було зазначено, що ефективність професійної підготовки іноземних студентів та якість освіти залежать від чіткого визначення компонентів, критеріїв, показників та рівнів формування мотивації майбутніх студентів-іноземців до професійної комунікації. Розвиток авіаційної індустрії зумовлює необхідність удосконалення та модернізації професійної освіти іноземних студентів, створення нових умов навчання та виховання іноземців спрямоване на здійснення більш якісної та різнобічної підготовки висококваліфікованих фахівців авіаційного профілю.

Ключові слова: майбутні іноземні авіафахівці, мотивація, професійна комунікація, професійна підготовка, компоненти, критерії, показники.

Аналіз сучасних досліджень та наукових публікацій дає змогу стверджувати, що проблему визначення компонентів, критеріїв та показників досліджувало багато науковців: В. І. Азатьян, Ю. К. Бабанський, О. М. Васюкович, М. М. Галицька, Г. В. Герасименко, Е. С. Емре, В. В. Злагодух, І. Є. Зозуля, С. В. Іванова, О. П. Коваленко, Л. М. Конопляник, О. І. Москаленко, О. М. Новіков, Г. А. Пухальська, Ж. М. Рагіна. Мало теоретично та методично дослідженим залишається такий аспект, як формування мотивації студентів-іноземців до професійної комунікації, тому нашим завданням є визначення компонентів, критеріїв та показників формування мотивації майбутніх студентів-іноземців фахівців – авіаційної галузі до професійної комунікації як основи педагогічного оцінювання ефективності досліджуваного явища. Процес формування мотивації до професійної комунікації визначено як стійкий та послідовний процес розвитку компонентів з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності під час підготовки в умовах льотного навчального закладу. Цей процес зумовлений загальними засадами професійної підготовки авіафахівця та специфікою профільного навчання. Формування мотивації майбутніх студентів-іноземців до професійної комунікації варто розглядати як складне, інтегроване, особистісне утворення, сутність якого становить рівень сформованості сукупності взаємодіючих компонентів.

Виокремлення компонентів є об'єктивно необхідним для обґрунтування та дослідження формування мотивації майбутніх студентів-іноземців – фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації. Єдність компонентів створює передумову успішної реалізації професійної діяльності.

Беручи до уваги те, що аналізований процес є багатоплановим та складним, І. В. Лященко зазначила, що спрямувальним компонентом мотивації є цілеспрямований мотиваційний вплив, та проаналізувала мотиваційну складову частину професійного саморозвитку: потреба в саморозвитку, готовність до переорієнтації власної життєдіяльності, пошук можливостей максимальної професійної самореалізації, формування стійкої мотивації та постійного самовдосконалення у процесі безперервної професійної освіти [1]. Варто зазначити, що прагнення до професійного зростання не обмежується змістом набутого досвіду, а й проявляється в інтересах, прагненнях, переконаннях, здібностях особистості, активній позиції, розкритті інтелектуального потенціалу.

Враховуючи наукові розробки вчених у контексті нашого дослідження можемо виокремити такі компоненти формування мотивації майбутніх студентів-іноземців – фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації:

– мотиваційний компонент – наявність стійких мотивів та потреб для реалізації у професійній сфері; усвідомлення суспільної значущості майбутньої професійної діяльності; прагнення до отримання позитивних результатів професійної комунікації; розвитку та удосконалення іншомовної діяльності для вирішення професійних іншомовних завдань.

– когнітивний компонент – комплекс знань, навичок й умінь із фундаментальних, загальнотехнічних та спеціальних дисциплін; потреба в актуалізації та реалізації власного потенціалу; наявність фахового досвіду та фахової культури; здатність до саморозвитку.

– комунікативний компонент – наявність іншомовних комунікативних знань, навичок й умінь, мовної культури; здатність їх використання для здійснення комунікації в процесі ведення радіообміну та в інших умовах професійної взаємодії.

– особистісний компонент – фізичні та психологічні якості, які впливають на результативність у подальшій професійній діяльності.

Основу формування мотивації іноземних студентів – фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації визначаємо як цілісний, педагогічний процес, ефективність якого буде залежати від результативності

педагогічної системи загалом. Тому критерії мають бути такими, які дають змогу оцінювати результати завдань щодо формування мотивації до професійної комунікації у студентів-іноземців.

У процесі дослідницької роботи щодо формування мотивації навчальної пізнавальної діяльності студентів ВНЗ І. М. Шалімовою були виділені критерії та показники сформованості особистості стійких позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, а саме: ініціативність (оперативний відгук на педагогічні дії, прагнення взяти на себе виконання додаткових зобов'язань, актуалізована потреба "втручання" в навчальну ситуацію, досягнення її конструктивних змін); самостійність (самостійна постановка, переформулювання та виконання навчальних завдань, самостійний пошук та використання інформації, стійкі автолінгводидактичні тенденції, саморегуляція діяльності); старанність (точність та повнота виконання завдань, регулярна, ретельна підготовка до занять); наполегливість (здатність до зосередженості та вольового зусилля, тривалість вольового зусилля, опір невдачам та зовнішнім відволікаючим факторам); емоційність (зацікавлене, активно позитивне ставлення до процесу роботи, домінування позитивних емоцій) [2].

Науковцем А. А. Коломієць було зазначено такі критерії та їх показники сформованості мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей: "потреба в досягненні" (показники: націленість на успіх, віра у власні сили, ставлення до одержаного результату діяльності); професійний (показники: зацікавленість обраною професією, обізнаність з особливостями обраної спеціальності, майбутньої роботи); когнітивний (показники: самостійність у процесі здобуття знань, інтерес до навчального процесу, розуміння важливості одержаних знань); уникнення неприємностей (показники: відсутність ініціативності у навчанні, страх осуду, критики впливових людей та страх покарання адміністрації, ставлення до процесу навчання та здобуття знань); прагматичний (показники: пріоритетність одержання диплому про освіту щодо одержання знань, незацікавленість навчальною діяльністю) [3]. Зазначені критерії та показники підкреслюють важливість дослідження навчально-виховного впливу на особистість майбутнього авіафахівця та мотиваційних орієнтирів професійної соціалізації майбутніх студентів-іноземців – фахівців авіаційної галузі.

Ефективність формування мотивації іноземних студентів авіаційної галузі до професійної комунікації певною мірою залежить від визначення компонентів (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, особистісний). Будь-яка діяльність, насамперед, професійна, не може бути успішною без сталого високого рівня мотивації, формування свідомого ставлення та інтересу, зацікавленості до майбутньої професії.

Важливою складовою частиною структури формування мотивації студентів-іноземців авіаційної галузі до професійної комунікації є мотиваційний компонент, який можна визначити як провідний у процесі навчальної діяльності, оскільки від правильної організації цього залежить успіх подальшого навчання. Мотивація – складне та багатоаспектне явище, що спонукає студентів-іноземців до особистого та професійного саморозвитку, тобто здобування необхідних знань й умінь та застосування їх у професійній діяльності.

На підставі виокремленого мотиваційного визначено критерій його сформованості, а саме: мотиваційно-ціннісний критерій, який ґрунтується на поєднанні цілей, цінностей, мотивів, установок, прагнення та потреб, що є рушійною силою активності іноземних студентів. Зазначений критерій сприяє розвитку мотивації до професійної комунікації та розвитку професійно важливих якостей авіаційного фахівця, розвиває інтерес та усвідомлення щодо необхідності формування внутрішньої мотивації для подальшої успішної професійної діяльності, формує потреби в отриманні знань, навичок та умінь, спонукає до розв'язання професійних завдань, сприяє удосконаленню, саморозвитку й самоактуалізації особистості, усвідомлення себе як майбутнього професіонала.

Показниками мотиваційно-ціннісного критерію можемо визначити: інтерес до навчання та усвідомленість майбутнього фахівця відповідно до соціальної значущості майбутньої професійної діяльності; особисте самовизначення, спрямоване на виконання навчальних завдань та досягнення в навчально-пізнавальній діяльності; наявність чітко виражених мотивів, цінностей, установок, які забезпечують усвідомлення важливості професійної комунікації та її взаємодії; прагнення до постійного вдосконалення професійних навичок у подальшій професійній діяльності, інтерес до прояву самоорганізації, самоосвіти, самовиховання та самовдосконалення, усвідомлення відповідальності за результати професійної діяльності.

Для розвитку та удосконалення професійних якостей студентів-іноземців авіаційної галузі вважаємо за необхідне виокремити когнітивний компонент, який можна визначити як базовий у процесі навчальної діяльності, оскільки включає знання, навички й уміння з фахових дисциплін, здатність використання їх на практиці. Сутність цього компонента полягає в тому, що майбутні студенти-іноземці повинні засвоїти систему знань із проєкцією на подальшу професійну діяльність. Від сформованості когнітивного компонента залежить успішність професійної та науково-дослідницької діяльності авіафахівця за умов стрімкого потоку науково-технічної інформації, сучасних інформаційних технологій, нових засобів УПР та керування ПС.

Відповідно до зазначеного нами було виокремлено когнітивно-діяльнісний критерій, який відображає ступінь сформованості професійних знань, отриманих у процесі вивчення фахових дисциплін, передбачає усвідомлене формування навичок та вмінь й впровадження цілеспрямованої самоосвітньої діяльності, спроможність мотивувати власну пізнавальну діяльність, потребу втілення власного досвіду та потенціалу у подальшу професійну діяльність, готовність та здатність адаптуватися до новітніх інновацій під час професійної діяльності.

Показники когнітивно-діяльнісного критерію відображають навички та уміння здобувати та застосовувати набуті знання в професійній діяльності, а саме: розуміння, осмислення, систематизація, спроможність до аналізу та передачі інформації, здатність до опрацювання різних видів інформаційних джерел; знання основних вимог майбутньої професії та сутності професійно важливих якостей; цілі та потреби формування професійної готовності; наявність мотивації на досягнення ситуації успіху; здатність та прагнення до само-реалізації власних можливостей та самоосвітньої діяльності; потреба у формуванні пізнавального інтересу.

Комунікативний компонент зорієнтований на професійно-мовленнєву підготовку як засіб формування та оволодіння студентами-іноземцями основними видами мовленнєвої діяльності, комунікативних навичок й умінь у змодельованих ситуаціях реального професійного спілкування та здатність до міжособистісної взаємодії в авіаційній галузі. На підставі визначеного компонента вважаємо за необхідне виокремити інтерактивно-мовленнєвий критерій.

Інтерактивно-мовленнєвий критерій характеризується здатністю налагоджувати міжособистісні стосунки та відображає уявлення майбутніх студентів-іноземців про сутність комунікативних умінь, забезпечує формування в їхній свідомості моделювання ситуацій спілкування в подальшій професійній діяльності, визначає рівень володіння професійною термінологією та формує особистий досвід спілкування. Масмо на увазі наявність професійної позиції авіаційного фахівця, а саме дотримання культури мовлення, спроможність ідентифікувати себе в умовах професійного середовища: володіння термінологією та часто вживаними мовленнєвими моделями, уміння ведення радіообміну в стандартних та нестандартних ситуаціях, діалогічна взаємодія в процесі комунікативної діяльності: уміння слухати та налагоджувати контакти, наводити аргументи й обґрунтувати власні думки, підтримувати співрозмовника та зважати на його думку. В контексті нашого дослідження варто зазначити спроможність іноземного студента до подолання мовного бар'єру, бажання вивчати іноземні мови для якісного спілкування, уміння підтримувати розмову на належному рівні з огляду на мовні особливості її учасників, орієнтуватися в різних сферах професійного та соціального життя під час спілкування з представниками різних культур, національностей, віросповідань.

Показниками інтерактивно-мовленнєвого критерію є:

- чіткість, виразність та правильність мовлення – мовні норми, граматичні та лексичні конструкції, правила вимови, застосовування знань загальної англійської мови в авіаційному контексті;

- сформовані уміння й навички, необхідні для виконання завдань під час ведення радіообміну у нестандартних умовах та ситуаціях – розуміння монологічного та діалогічного мовлення; прийняття участі у бесіді-обговоренні; уміння виступати з повідомленнями з питань, пов'язаних зі спеціальністю; здатність розрізняти вивчені кліше радіообміну та спроможність їх застосовувати; знання основної термінології за фахом та загальнотехнічних дисциплін згідно з навчальним планом; спроможність до вирішення професійно спрямованих навчально-розвивальних ситуацій з урахуванням особливостей фахової діяльності під час ведення радіообміну, здатність до співпраці та комунікування в колективі.

Зі зростанням рівня складності авіаційної техніки, збільшенням інтенсивності авіаційних перевезень підвищення професійних вимог та можливостей адекватного пристосування людини в екстремальних умовах потребує обґрунтування та дослідження особистісного компонента, спрямованого на психологічний стан, активізацію емоційних та вольових джерел, фізичний стан здоров'я. Аналізований компонент характеризується психоемоційним навантаженням, що зумовлене різними факторами, які властиві професійній діяльності в авіаційній галузі.

Критерієм сформованості особистого компонента вважаємо рефлексивний критерій, який передбачає розкриття сутності феномена рефлексії, яка є невід'ємним та важливим компонентом навчання. Рефлексія допомагає оцінюванню власного рівня сприйняття матеріалу, внесенню корективів у навчання, чіткому плануванню майбутньої діяльності, застосуванню технології у подальшій роботі, порівнянню власного сприйняття з думками інших та корегування отриманого результату, оцінюванню власної поведінки за допомогою самоконтролю, самоорганізації та самовизначення.

Сформованість рефлексивного критерію визначається на основі таких показників: адекватна самооцінка іноземними студентами власного рівня сформованості професійних умінь; формування й розвиток комплексу фізичних якостей; емоційно-вольова стійкість (уміння протистояти реальній небезпеці, проявляти психологічну стійкість та витривалість; спроможність керування психоемоційним станом відповідно до умов повітряної обстановки; здатність долати вольовими зусиллями негативні почуття та психічні стани), усвідомлення особистої відповідальності за результати майбутньої професійної діяльності (самодіагностика); здатність до правильного використання власного потенціалу, ресурсів особистості та психофізіологічних резервів організму, що є запорукою успішної майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, кожній сформованості мотивації майбутніх студентів-іноземців до професійної комунікації відповідають певні критерії та визначені нами показники. Зазначені показники є віддзеркаленням сформованої мотивації іноземних студентів до вивчення професійно-орієнтованої англійської мови.

Визначені рівні сформованості мотивації студентів-іноземців до професійної комунікації (високий, середній, низький) характеризуються результатом, який досягають майбутні авіафахівці під час навчання. Зазначені рівні розглядаємо як ступені підготовки майбутніх студентів-іноземців авіаційної галузі до професійної комунікації. Успішне та ефективне виконання завдань професійної діяльності та посадових обов'язків передбачає високий рівень майбутніх авіафахівців до професійно-орієнтованого спілкування.

Використана література:

1. Ляшенко І. В. Формування професійної мотивації студентів до успішної фахової діяльності. Народна освіта: електрон. наук. фахове вид. 2013. Вип. 1 (19). URL: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1076 (дата звернення: 05.12. 2018).
2. Шалімова І. М. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності у студентів вищих навчальних закладів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 42-43.
3. Коломієць А. А. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей засобами історіографії : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Він. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2011. 23 с.

References:

1. Liashenko I. V. Formuvannia profesiinoi motyvatsii studentiv do uspishnoi fakhovoi diialnosti. Narodna osvita: elektron. nauk. fakhove vyd. 2013. Vyp. 1 (19). URL: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1076 (data zvernennia: 05.12.2018) [in Ukrainian].
2. Shalimova I. M. Formuvannia motyvatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti u studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*. 2014. № 42-43 [in Ukrainian].
3. Kolomiets A. A. Formuvannia motyvatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv tekhnichnykh spetsialnostei zasobamy istoriografii : avtoref. dys. .... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Vin. derzh. ped. un-t imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2011. 23 s [in Ukrainian].

Москаленко О. И., Демченко И. В. Компоненты, критерии, показатели и уровни формирования мотивации профессиональной коммуникации будущих иностранных авиаспециалистов

В статье раскрыта проблема формирования мотивации будущих иностранных авиаспециалистов к профессиональной коммуникации. Доказано, что 70–80 % трудовой деятельности авиаспециалистов составляет именно коммуникация, требует, в свою очередь, высокого уровня сформированности мотивации к профессиональной коммуникации, составляет одно из ключевых понятий в профессиональной подготовке иностранцев – будущих специалистов авиационной отрасли. Было отмечено, что эффективность профессиональной подготовки иностранных студентов и качество образования зависит от четкого определения компонентов, критериев, показателей и уровней формирования мотивации будущих студентов-иностранцев – специалистов авиационной отрасли в профессиональной коммуникации. Развитие авиационной промышленности предопределяет необходимость совершенствования и модернизации профессионального образования иностранных студентов-специалистов авиационной отрасли, создание новых условий обучения и воспитания иностранцев направлено на осуществление более качественной и разносторонней подготовки высококвалифицированных специалистов авиационного профиля.

Ключевые слова: будущие иностранные авиаспециалисты, мотивация, профессиональная коммуникация, профессиональная подготовка, компоненты, критерии, показатели.

Moskalenko O. I., Demchenko I. V. Components, criteria, indicators, levels of the formation future foreign aviation specialists' motivation to professional communication

The article deals with the problem of forming the motivation of future foreign aviation specialists to professional communication. It was investigated that 70–80 % of the work of aviation specialists is communication, which requires a high level of motivation formation for professional communication, which is one of the key concepts in the training of foreigners – future specialists in the aviation industry. It was noted that the effectiveness of the professional training of foreign students and the quality of education depends on a clear definition of components, criteria, indicators and levels of formation of the motivation of future foreign students – professionals in the field of aviation to professional communication. The development of the aviation industry necessitates the improvement and modernization of the professional education of foreign students of the aviation industry specialists, creation of new conditions for training and education of foreigners aimed at more qualitative and versatile training of highly skilled specialists in the aviation profile.

Key words: future foreign aviation specialists, motivation, professional communication, professional training, component, criteria, indicators.